

Особливості художньої концептуалізації любови-еросу в поезії представників Розстріляного відродження

Інна Миколаївна Літвінова

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(пл. Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна);
e-mail: sakura-inna@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4067-4301>

Стаття присвячена вивченню образної системи поезії Розстріляного відродження – непересічного мистецького явища в українській і світовій літературі. Серед яскравих представників цього періоду Б.-І. Антонич, М. Бажан, М. Йогансен, Г. Коляда, Б. Лепкий, В. Плужник, М. Рильський, М. Семенко, В. Сосюра, П. Тичина та інші.

Для аналізу обрали еротичні образи та мотиви – такі, що реалізуються на межі духовного й тілесного. Вибір матеріалу для дослідження зумовлений естетикою аналізованого періоду: митці 20–30 рр. ХХ ст. були свободолобні та вільні в проявах, уважали, що в літературі не повинно бути заборонених тем. Аналізовані образи реалізуються в різних тематичних площинах: інтимні стосунки, соціальні відношення, інтелектуальна діяльність, мистецтво та інші. Через специфіку вони стали своєрідними провідниками будь-яких тем у царину найінтимніших переживань, а тому й маркерами значущості зображуваного. Послугуючись традиційними художніми засобами, автори створюють оригінальні образи, що діють одразу в кількох дискурсах, тому специфікою аналізованих образів можемо визначити багатомірність і широке коло семантичних трансформацій. Чуттєвість еротичних образів, що створені в руслі модерністичної естетики, подекуди посилюється ритмомелодикою, експериментами на звуковому чи лексичному рівнях.

Уважаємо, що дослідження еротичних образів у поезії представників Розстріляного відродження є важливим, оскільки, ігноруючи еротизм у літературі, ми продовжуємо жити в межах радянського дискурсу. До того ж актуалізація аналізованих образів значно посилила чуттєвість і глибину тексту, завдяки чому українська література й мова вийшли на якісно інший рівень. Через штучне переривання природного перебігу літературного процесу в Україні в першій половині ХХ ст. ми спостерігаємо певне повторення тенденцій на сучасному етапі. З огляду на це дослідження поетичного мовлення в запропонованому аспекті видається ще більш актуальним і перспективним.

Ключові слова: мовна картина світу, поетичний текст, ідіостиль, художній образ, символ, тропи, семантика

Литвинова И. Н. Особенности художественной концептуализации любви-эроса в поэзии представителей Расстрелянного возрождения

Статья посвящена изучению образной системы поэзии Расстрелянного возрождения – незаурядного художественного явления в украинской и мировой литературе. Среди ярких представителей этого периода Б.-И. Антоныч, М. Бажан, М. Йогансен, Г. Коляда, Б. Лепкий, В. Плужник, М. Рильский, М. Семенко, В. Сосюра, П. Тичина и другие.

Для анализа выбрали эротические образы и мотивы – такие, которые реализуются на грани духовного и телесного. Выбор материала для исследования обусловлен эстетикой анализируемого периода: писатели 20-30 гг. ХХ в. были свободолобивые и свободные в проявлениях, считали, что в литературе не должно быть запретных тем. Рассматриваемые образы реализуются в различных тематических плоскостях: интимные отношения, социальные отношения, интеллектуальная деятельность, искусство и другие. В силу специфики они стали своего рода проводниками любых тем в зону интимных переживаний, а потому и маркерами значимости изображаемого. Пользуясь традиционными художественными средствами, авторы создают оригинальные образы, действующие сразу в нескольких дискурсах, поэтому как специфику рассматриваемых образов можем определить многомерность и широкий круг семантических трансформаций. Чувственность эротических образов, созданных в русле модернистической эстетики, иногда усиливается ритмомелодикой, экспериментами на звуковом или лексическом уровнях.

Считаем, что исследования эротических образов в текстах представителей Расстрелянного возрождения является важным, поскольку, игнорируя эротизм в литературе, мы продолжаем жить в пределах советского дискурса. К тому же актуализация рассматриваемых образов значительно усилила чувственность и глубину текста, благодаря чему украинская литература и язык вышли на качественно иной уровень.

Из-за искусственного прерывания естественного течения литературного процесса в Украине в первой половине ХХ в. мы наблюдаем определенное повторение тенденций на современном этапе. Учитывая это, исследование поэтической речи в предложенном аспекте представляется еще более актуальным и перспективным.

Ключевые слова: языковая картина мира, поэтический текст, идиостиль, художественный образ, символ, тропы, семантика

Inna Litvinova. Special features of the artistic conceptualisation of eros love in the poetry of the representatives of the Executed Renaissance

The article studies the image system of the poetry of the Executed Renaissance, which is a special artistic phenomenon in Ukrainian and world literature. Among the outstanding representatives of the period are B.-I. Antonych, M. Bazhan, M. Yohansen, H. Koliada, B. Lepkyi, V. Pluzhnyk, M. Rylskiy, M. Semenko, V. Sosiura, P. Tychyna and others.

The research analyses erotic images and motifs – the ones realised on the border of the spiritual and the corporeal. The choice of the research data is determined by the esthetics of the analysed period: the authors of the 1920-1930s loved freedom and were free in expressing themselves, they believed there could not be taboos in literature. The analysed images are realized in various theme dimensions: sexual relationship, social relationship, intellectual activity, art etc. Because of their specific character they have become a kind of ways of guiding any topic into the area of the most intimate experiences and, as such, the markers of the significance of the depicted. Using different literary techniques, the authors create original images that exist within several

discourses, so multidimensionality and various semantic transformations can be pointed out as the specific features of the analysed images. The sensuality of the erotic images created within modernistic esthetics is sometimes intensified by the rhythm-melodics or experiments at the sound or lexical levels.

It is pointed out that research of the erotic images in the texts of the representatives of Executed Renaissance is important as in case of ignoring the erotic in literature, we go on living within Soviet discourse. Besides, the actualisation of such imagery has intensified the sensuality and the depth of the text, thus taking Ukrainian literature and language to a new level. Because of the artificial interruption in the natural course of the literary process in Ukraine in the first part of the 20th century, a kind of repetition of the trend can be observed at modern stage. Considering the above, the suggested angle of research on poetry looks still more topical and perspective.

Key words: linguistic picture of the world, poetic text, individual style, artistic image, symbol, tropes, semantics

Попри те, що в українській філології поетичне мовлення та образна система є постійним предметом досліджень, еротичні образи перебувають поза увагою науковців, і навіть тривалий час залишалися табуованими. До їх аналізу час від часу зверталися літературознавці, зокрема Т. Гундорова, Г. Ільєва, О. Легка, О. Мудрак, С. Павличко, М. Сулима. В українській лінгвістиці еротичні образи частково досліджені лише в контексті інших. Очевидно, поясненням такого стану речей є «задавнена радянська сексофобія» [17].

Щодо подібних досліджень творів представників Розстріляного відродження ситуація ще більш складна. Словами Я. Цимбал, «про еротіку у творчості письменників 20–30-х років узагалі не йшлося. Їх реабілітували й відразу канонізували, перетворюючи на ідолів, яких можна скільки завгодно мацати руками: однаково позолота міцно приклеєна до їхніх німбів» [17]. На наше переконання, ігноруючи еротизм у літературі, ми продовжуємо жити в межах радянського дискурсу й утримуємо всю нашу літературу в тих же межах. Намагаючись прибрати з образів митців «усе зайве й несуттєве», ніби позбавляємо їх людський рис. Тим більше, якщо йдеться про період 20–30-х рр. ХХ ст., коли все жило, грало, буяло, і тема стосунків, інстинктів вивчалася в активній фазі, відбувалося «зняття культурних табу, зокрема у сфері сексуальності» [10, с. 22]. До того ж еротіку варто «вважати за потужний креативний фактор, який позбавляє літературу утилітарно-ужиткових кореляцій, натомість додає їй ірраціональної семантики, глибиннонотураїної автентики, зовнішньої привабливості, внутрішньої динаміки та неабиякого драматизму» [13, с. 84]. Отож аналіз еротичних образів, їхньої семантичної та стильової специфіки дозволяє глибше зрозуміти творче покоління, принаймні щодо критеріїв свободи світовідчуття, виявлення почуттів, креативності, морально-етичних засад тощо. Для представників цього періоду не було заборонених тем: усе, чим живе людина, – важливе, усі почуття й переживання мають право на існування.

Сказане вище важливе в контексті дослідження поетичного мовлення як вербального портрету мовної особистості. Виходимо з положення, що поетичні образи не можуть бути запрограмовані (на відміну від змісту поезії), виникають на межі свідомого й

підсвідомого, через те дозволяють робити спостереження щодо світобачення як окремої особистості, так і представників конкретного покоління загалом. А також це цікаво в аспекті вивчення виражальних можливостей мови як основного засобу комунікації.

Актуальним є питання джерельної бази. Попри те, що на сьогодні зроблено принаймні дві спроби довести тяглість явища еротичної української поезії (видано антології «Біла книга кохання» [1] та «Сяйво білого тіла» [15]), у них незаслужено мало представлені твори поетів Розстріляного відродження. Матеріалом для нашого дослідження стали поезії з антологій «Українська авангардна поезія» [16] та «Розстріляне Відродження» [12], а також сайтів «Дотик словом» [3] і «Проба пера» [11]. Маємо відзначити, що еротична лірика більшою чи меншою мірою представлена в доробку багатьох представників досліджуваного періоду. У нашій роботі аналізуємо поетичні тексти Б. І. Антонича, М. Бажана, М. Йогансена, Г. Коляди, Б. Лепкого, В. Плужника, М. Рильського, М. Семенка, В. Сосюри, О. Теліги, П. Тичини, Р. Троянкер, Гео Шкурупія та інших.

З'ясовуючи теоретичні засади дослідження, визначимо терміни «erotична поезія», «erotичні образи» тощо. Диференціацію понять інтимної, любовної та еротичної лірики пропонує О. Мудрак: інтимна лірика – те, що пов'язане з родиною, родинний затишок, родинне тепло; любовна лірика – це поезія про платонічні почуття між закоханими, еротична лірика – це поєднання духовного й тілесного [9]. З огляду на це до еротичних образів відносимо такі, що мають стосунок до тілесності, чуттєвої сфери, людських інстинктів тощо. У досліджуваних поезіях спостерігаємо широке коло еротичних образів, що називають частини тіла, учасників сексуальних стосунків, емоційну складову тощо. Розглянемо основні інтерпретації аналізованих образів.

Власне еротичні образи постійні в інтимній поезії. Великою кількістю текстів визначеної тематики представлена «тичининська життєлюбна, але цнотливо стримана або „онаївлена” еротика» [2, с. 84]: «*Ой ти ранку, любий сонку. Треті півні голосні! Взяв дівчину беззаконну На двадцятій весні*» [3], «*Ой була собі Оксана та як був собі Іван... Та схопилась шура-бура ще й любовний той роман*» [3], «*З гори вона збігла і гола лягла, – не знає, не знає, не знає чому – Жагуче коліна сумні розвела і сонце приймає, як мужа*» [3], «*Мову пісні Калевалі, вітер в лоно їй повів, зарожевив низу перса, почорнів оте, що видно*» [3] тощо. У двох

перших контекстах відчутні фольклорні мотиви (любий сонку, треті півні, була собі), два останні визначаються оригінальними авторськими тропами (мова пісні Калевалі; сонце, як муж; вітер зарожевив, почорнів). Через непряме називання реалій, метафоризованість викладу в усіх поезіях відзначаємо прихований, ніби завуальований еротизм.

Подібна настроєвість у поезії М. Рильського «Поцілунок»: «У темні гуцині її я наздогнав. Вона, вже лежачи серед пахучих трав, Руками дружними од мене одбивалась. Нарешті стишилась – і дивне диво сталося: Уста, що і мене, і весь мій рід кляли, Мов квітка багряна, до мене простягли Свій келих, сповнений солодкої знемоги» [3]. Сюжет поезії марковано дієсловами наздогнав – одбивалась – стишилась – простягли.

Більш сміливі еротичні тексти «дивовижно ніжного і не менш дивовижно відвертого у творах» [14] М. Семенка: «Перса твої Мої: Я їх цілував. Ноги твої Мої: Я їх пестив. Між твоїх стегон Мох. Тіло твоє Моє: Воно тремтіло. Ти — Моя: Ти віддалась» [3]; «я ж не сплю жду свою коханку біду – я ж люблю...» [16, с. 416]; «Я люблю безстидні рухи І свободу почувань Як оголюються руки І тремтить звабливо стан» [3], «Твоє тіло слизьке як пристрасть І виблискує ніби „Відьма” Ропса Воно викликає таку безмежну пристрасть Як твір Хеопса» [11]. Відвертість тексту зумовлена високою концентрацією тілесних образів (перса, стегна, ноги, тіло), епітетів (тіло слизьке, пристрасть безмежна, безстидні рухи, тремтить звабливо), дієслів на позначення відчуттів (тіло тремтіло, виблискує, викликає пристрасть) тощо. Оригінальний повторюваний прийом у першому контексті – свого роду семантичне «зрощення» займенників першої та другої особи «твоє моє, ти моя» – зумовлює семантику близькості. Апелювання до творів мистецтва в останньому контексті увиразнює та осучаснює текст.

Еротичні образи є визначальними також у поезії М. Семенка «Еротичний сполох»: «біляві груди молодой, увінчаної спрагою і коханням», «тіло ніжне і тужаве», «розкинуті в жадобі білі ноги», хотіння, еротичний сполох, надмірно-хвороблива пристрасть, перса, млосьне чекання тощо. Насамкінець поет виводить еротичну замальовку на філософський рівень: «І уродиться продовження роду Насіннєвова зав'язь — ціль природи» [3]. Пристрасть бачиться вже як енергія, що зумовлює життя на землі.

Напруження емоцій визначають еротичну лірику Гео Шкурупія: «Іноді пристрасті розпалюються не на жарт Мої руки твої перса пестили, і всі жєници мене драбують стегнами тепер. У мене в грудях од цього пес виє, і я те й те зжер би...» [3]; «пристрасні поцілунки гарячих вуст / роздушилась велика

червона вишня / стримані подихи / тепла вода запаших долонь / ох ми я / м'якість гарячих дотиків твердість хвильолон ах роздушилась велика червона вишня по всьому тілі теплий сік» [16, с. 720]. Для зображення пристрасті автор використовує багату палітру засобів: лексеми *пристрасть / пристрасні*, метафори *пристрасті розпалюються, у грудях пес виє, роздушилась вишня*, просторічну лексику *зжер би*, *оказіоналізм хвильолон* тощо.

Відвертими зізнаннями вражають також поезії Г. Коляди «Я вас боюся... Ви притягуєте до себе вогнями страсти!.. <...> ти стоїш гола серед різнокольорових бризків фонтанів» [16, с. 279–280], Ю. Палійчука «Тихий вибух пристрасти, близьке сонце обійм» [16, с. 363], Едварда Стріхи «В цей момент Я коханку свою, Злотую Зоце, Цілую: в зуби, в перса ets...» [16, с. 536] та багато інших. Жіноча еротична поезія представлена меншою кількістю творів, у першу чергу, авторства Р. Троянкер: «Ти так молив – сьогодні стань моєю. І сталося. О, закон буття!» [3] та інші. Як бачимо, еротичні поезії аналізованого періоду доволі відверті, автори прагнуть до чуттєвості, відкидають звичні для класичної літератури табу, хоча тропіка часто витримана в традиційному ключі.

У дусі модерністичної естетики написана поезія М. Бажана «Мене зелених ніг...»: «Мене зелених ніг, тіл тють люля хміль. О, хто зазирає ввечері на зорі в хвиль сльотну толь? Маг гам втом – гілля хили чоло. Лягай, гаї лагун на килим, гегінь лон. О коло, локоп лих у голих ніг і мхів твоїх. Не келих хилить літо то – а плахту, не конопель стон – жах тут – тінь тут. Коло плеса оплетене тло навкруг, Плахта там» [3]. До слова, О. Коцарев відносить цю поезію до вершинних досягнень українського літературного авангарду і до найефектніших віршів українських двадцятих років» [3]. Окрім насичення тексту лексемами з тематичного поля «еротика» (тіла, хміль, стон, голі ноги тощо), варто відзначити акцент на ритмомелодиці та звучанні поезії. Такі звукові експерименти, з одного боку, роблять поетичний текст неповторним, а з іншого, – відволікають увагу читача від змісту, адже, словами О. Кручених, «установка на звук – зсув змісту. Зсув наскрізь пронизує вірш <...>, він є однією з найважливіших частин вірша. Він змінює слова, рядки, звучання» (переклад мій. – І. Л.) [6].

Цікавий образ коханої в поезії М. Йогансена: «Як дихає ніжно, і легко, і тихо обличчя... – По гаяві сонній без краю блукають коліна, Коли біля тебе лежить твоя річка І хилить, і хилить у глїб сумірної хвилі» [3]. Поєднання в образі коханої еротичного та філософського начала (через метафори *блукають коліна* та *кохана-річка* відповідно), робить його багатомірним, водночас тілесним та ідеальним. Образ кохана-річка – авторська знахідка, що дозволяє підключити архетипову для образу ріки семантику – життя.

Еротизм як частина щасливого життя, молодості – постійний мотив поезії представників Розстріляного відродження. Емоційно в унісон із Олесеєм «Цілуй, цілуй, цілуй її, – Знов молодість не буде!» [3Error! Reference source not found.] звучить поезія М. Вороного «Епіталама»: «Світовий коловорот Всіх нас в обіг свій затагне... Хай же тішитися Ерот, П'є Психея, доки прагне! <...> Шлюб закоханих істот — Справжнє свято Гіменей! Помічник у них — Ерот, Помічницею — Психея. <...> Хай на славу буде шлюб! Хай бринять жагучі звуки, Щоб шукали губи губ. Щоб сплелись з руками руки. Щоб злучились в одно Животворче, спільне — двоє... Поки в чашах є вино, Пийте жадібно... Ево!» [3Error! Reference source not found.]. За жанром епіталама – твір на честь молодого подружжя, написаний із нагоди весілля. Як бачимо, на думку автора, щастя в шлюбі складається з двох важливих компонентів, представлених через образи Ерота (утілення любовного потягу) та Психеї (утілення душевного начала).

Гімн життю, вірності, коханню співає Олена Теліга в поезії «Літо»: «В день такий — віддатись поцілункам, В день такий — цілим натхненням жить! П'яним сонцем тіло налилося <...> А душа вкляється просторам І землі за світлу радість — жить. І за те, що стільки уст палило І тягло мене вогнем спокус, І за те, що замінить несила Ні на що — твоїх єдиних уст» [3Error! Reference source not found.]. Попри жіночу стриманість і толерантність, уважаємо доречним розглядати поезію в еротичному ключі через низку метафор віддатись поцілункам, п'яним сонцем тіло налилося, вогонь спокус тощо.

Цікаву й доволі численну групу еротичних образів складають такі, що є виразниками соціальних відношень. Цю тенденцію можна пояснити тим, що для аналізованого періоду властива оголеність почуттів, тяжіння до відвертості, пошуки нового.

Еротичне й соціальне є протилежними полюсами в поезії В. Сосюри «Ой, весна!»: «Як це вийшло, далеко, що я Своє щастя розбив як дитина? Ти казала: „Бери, я твоя“, Я ж, дурний, тільки гладив коліна... Тільки гладив коліна, мовчав... Цілував тільки плечі та брови... Хоч і добре до неї я знав Все, що треба нам знать для любови... Ми з тобою зійшлись у маю, Ще не знав я, що значить ідея, Ти й тоді Україну мою Не любила, сміялась із неї!» [3Error! Reference source not found.]. У наведеному контексті еротизм, почуття – не частина щасливого життя в суспільстві, а те, що суттєво відволікає від ідеї: гладив коліна, цілував плечі – і не помітив проблему.

В аналогічному ключі використовують еротичні образи Юліан Шпол «Адже тепер революція. Навіщо ж щодня полюція»

[16, с. 742Error! Reference source not found.] та С. Гординський «Ніколи не збагнути Європи Вам у годинному готелі, Куди заходите Ви, щоб Дівчатка втішувать веселі, Щоб від питань цих, накінець, Узятись за проблеми другі, Бо в перших уже будете спец Ви від інтимної недуги» [16, с. 218]. Тілесне бачиться як таке, що заважає вершити великі справи.

До протилежного прийому вдається М. Йогансен у контексті: «Весна стає світліша і світліша, Соціалістична весна, клянусь головою, Зложила крила і стоїть піша І жде цілуватись зі мною» [3]. Як особливість світовідчуття автора маємо відзначити інтимність переживань стосовно тогочасних суспільних змін, що в цитаті втілено метафорою Соціалістична весна жде цілуватись зі мною, із цього стає очевидним, наскільки поет впускає в себе соціальне.

В унісон до попередньої поезії звучать рядки Р. Троянкер: «Будинок-комуна кохаю давно» [16, с. 602]. Через лексему кохаю ставлення до суспільної ідеї інтимізується.

Сексуальна свобода вважалася незаперечною ознакою нової доби, підтвердження чого знаходимо в поезії Едуарда Стріхи: «Поряд з електрифікацією „сексуалізація“, «Буде трактор на стерні й нові діти навесні: Трактористи! Футуристи!» [16, с. 552]. Авторський новотвір сексуалізація гармонійно потрапляє в мовну естетику доби з любов'ю до абстрактних назв на -ція.

Еротика – ознака свободи також у поезії Г. Вакара: «...я можу, можу про все: про джаз-банд, кохання, фокстрот. Можу навіть про груди, не стягнені корсетами, І про інші найвульгарніші речі з еротики» [16, с. 94–95]. Через лексему найвульгарніші еротичні образи вимальовують неідеальний світ радянського суспільства, але щирий, відвертий, новий.

Персоніфікований образ індустріальної доби-коханки спостерігаємо в Л. Чернова: «Мрію про світлу коханку – Непереможну Електру – Неперевершену досі Індустріальну добу» [16, с. 673]. Персоніфікований образ доби підкреслює інтимність сприйняття соціальних змін, оскільки створюється на межі еротичного та соціального дискурсів.

Відсутність бажаної, але недоступної коханки свідчить про життєві негаразди в поезії Л. Зимного: «Життя не впало в обійми мені юному з щедрістю поступливої коханки» [16, с. 254]. Образ коханки надає семантики бажаності, омріяності, але почасти й гріховності.

Як бачимо, еротичні образи як виразники соціального мають доволі багату палітру інтерпретацій: з одного боку, є негативним фактором, що заважає творити щасливе майбутнє, а з іншого, – транслують свободу як константу нової доби.

Еротичні образи діють також у площині урбаністичного дискурсу. Місто початку ХХ ст. – втілення нового життя, мрії, свободи (згадаймо

роман В. Підмогильного «Місто»). Не дивно, що місто активно наділене еротизмом (читайте: манить, захоплює, збуджує фантазію). Тому типові урбаністичні картини супроводжуються еротичними замальовками.

Так у поезії Гео Шкурупія «Вогкість вуст» бачимо «бетонного міста тіні, камінь, залізо, брук», серед якого «наші постаті білі стискаються в м'яких торканнях», «гучний вібруючий дзвін наші тіла нагадують, дзвін, що лунає в країну ласк мінливих райдуг» [3]. Аналогічні образи в поезії «Барабан печалі» того ж автора: «Очі твої підо мною, перса і тіло твоє... Руки в траві розкинуті, вогні долоні в долонях моїх <...>. Тіні пахучого вечора, вогні недалекого міста...» [16, с. 721]. Спостерігаємо інтимізацію образу міста, надання йому чуттєвості, відвертості, жаги. Це йде дещо в розріз із подальшими гаслами про відсутність сексу в СРСР та відстороненість від усього живого.

Злиття образу міста й предмета пристрасти спостерігаємо в поезії Г. Коляди: «Місто надзвичайно вродливе. Краще навіть дівчат. Вродливіше за коханок моїх бувих і майбутніх» [16, с. 282]. Та й жінки міста мають відповідати новій естетиці: «О, ти чудова жінко міста! Я перший поет революції співаю про тебе, не ганьбючи тебе канчуками чемности й моралі <...> Я сильний і юний, хочу бачити тебе фарбовану, кокетуючу, зраджуючу на кожнім кроці» [16, с. 280–281]. Йдеться, у першу чергу, про свободу, певне сп'яніння від можливості вибору, зникнення обмежень і пут.

Подекуди урбаністичні замальовки супроводжуються гріховністю через образи спокуси, коханців, повій, сутенерів. Подібне спостерігаємо в поезіях Б.-І. Антонича: «На ніч спітаються коханці, мов гарячий хміль.<...> Руда коханка в теплім ліжку і зоря в портфелі» [16, с. 54]; «купці й роздягнені дівчата, в'язні в тюрмах і поети» [16, с. 56]; «Очі скляні кам'яниць, над ними шильди, фасади, мінливий реклам танець пестить трійлом принади.<...> По тисячкрать вдаряєте цілунками спокус мерехтливі, в блиску злив спокусливі плями» [16, с. 54]. Як символ гріховних нещирих стосунків постійним є образ повії: у поезії М. Бажана «І тужливо ударять в якусь проститутку Пухирі її в'ялих грудей» [16, с. 54]; у Г. Вакара «Обіймаєшся тепер з проститутками» [16, с. 98]. Подібні контексти пронизані негативним емоційним забарвленням і втілюють темний бік свободи, певну розбещеність і продажність.

Цікаву низку еротичних образів як утілення творчості, а саме танцю спостерігаємо в поезії М. Бажана «Фокстрот»: «Мелодія в розбещеній скорботі <...> Забився в похоті прелюдній Цей крок лисиць, меткий фокстрот, Цей такт, Цей тракт хитких істот, Цей акт одвертий, акт

прилюдний, Цей неймовірний акт. Шматує же крок, труси людей ти, Кохання механічний знак! <...> Ах, солодйництво примар В розгойданому мюзік-холі! Віолончелі стегна голі, І хтиві талії гітар, <...> Хитаються, любов іде, До рота влипиш ртом. Любов людей, любов людей Трусить животом, Животом і клубами, губами ботокуда, Губами, мов окравками скривавлених лахміть. То, поспішаючи, стенографують люди Каракулями шімі свою коректну хіть» [3]. Авторське змалювання танцю перегукується з офіційним ставленням до фокстроту в радянські часи: А. Луначарський, радянський державний діяч, відзначав, що «в фокстроті основне від механізації, від притупленої еротики, від бажання приглушити почуття наркотизмом» [3]; у циркулярі голови Реперткому Трайніна відзначено, що цей танок «лоскоче чуттєвість тілесних рухів», є «збуджувачем згаслих ілюзій, кокаїном пристрастей», тому, разом з іншими танцями такого типу, у тому числі шімі, не може бути дозволений для радянських людей [3]. Але водночас не можемо не відзначити авторське мимовільне замилювання такою відвертістю, оголеністю. Танець у поезії – утілення особистої свободи, сміливості, вираження найінтимнішого.

Подібна інтерпретація образу танцю в поезії Олени Теліги «Танго»: «О, дивне танго, — і сум і пристрасть. Пливу на хвилях твого туману Згубила керму, спалила пристань! І б'ється серце, і гнеться тіло, В твоїм повільнім і п'янім вирі» [3]. Танець у наведеному контексті – більш інтимний образ порівняно з попереднім, адже в ньому лише двоє у своєму мікрокосмі.

На перетині дискурсів «еротика» – «творчість» вималюваний образ творчості-коханки в поезії Л. Чернова: «Тисячевладна коханка – кров'ю окурена творчість» [16, с. 672]. Драматизму образу надають епітети тисячевладна та кров'ю окурена.

Оригінальний сміливий образ творчості спостерігаємо в О. Слісаренка: «Я запліднюю мову Спермами сміливих образів» [16, с. 490]. Узаємопроникнення світу інтимних переживань та творчих пошуків досягають найвищого рівня емоційності через метафору запліднюю мову спермами образів.

Еротичні образи подекуди реалізуються в площині наукового дискурсу, як, наприклад, у поезії «Елегія інтелекту» В. Гаврилюка через образи важкий метафізичний вигиб стелі, еретичні вихляси тем, крик стишений приборканого тіла, фізіологія утом, ерос балерин [16, с. 157–158]. На межі дискурсів «еротика» – «наука» створюється унікальний образ, що передає пристрасть науковця до процесу пізнання. Логічним продовженням теми є образ коханки-науки в поезії Р. Троянкер: «диктує так хутко – в любовнім екстазі – вона – Золота коханка-наука» [16, с. 598]. Як бачимо, метафори коханка-наука, коханка-творчість типові для поезії визначеного періоду, утілюють пристрасть до процесу творчого чи наукового пізнання.

Отже, у 20–30 роки еротичні мотиви дуже популярні, адже у свободолюбних і вільних у проявах представників цього періоду було переконання, що не повинно бути заборонених тем. З іншого боку, використання аналізованих образів посилює чуттєвість і глибину тексту. Можемо стверджувати, що зміна образної системи певною мірою зумовила вихід і

літератури (через нові теми), і літературної мови (завдяки популяризації нових слів) за межі традиційного селянського побуту, посилює відвертість і чуттєвість поетичних текстів. Еротичні образи через специфіку стали своєрідними провідниками будь-яких тем у зону найінтимніших почувань, а тому й маркерами значущості зображуваного.

Література

1. Біла книга кохання: антологія української еротичної поезії / упорядкування, передмова Івана Лучука; упорядкування, післямова Вікторії Стах. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 288 с.
2. Гаев Т., Гук З. Українська література XX століття (розгорнені конспекти лекцій). Белград, 2008. 184 с. URL: <http://www.ukrajnistika.edu.rs/preuzimanje/pdf/predavanja/Ukrajinska%20knjizevnost%20IV%20%20predavanja.pdf> (дата звернення 15.09.2020).
3. Дотик словом. URL: <http://dotyk.in.ua/> (дата звернення 15.09.2020).
4. Льницький О. Український футуризм (1914–1930). Львів: Літопис, 2003. 456 с.
5. Коцарев О. Алкоголь, секс, епатаж: богемні витівки Розстріляного відродження. URL: https://texty.org.ua/articles/4847/Alkohol_seks_jepatazh_bogemni_vytivky_Rozstriljanogo_vidrozhenna-4847/ (дата звернення 15.09.2020).
6. Кручених А. Сдвигология русского стиха. Трактат обижальный (обижальный и поучальный). Москва, 1922. 47 с. URL: https://imwerden.de/pdf/kruchenykh_sdvigologiya_russkogo_stikha_1922_ocr.pdf (дата звернення 15.09.2020).
7. Легка О. Еротичний роман у віршах Наталі Лівичкої-Холодної: автор. дис. на здобуття канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література». Львів, 1999. 17 с.
8. Мудрак О. Інтимна, любовна та еротична лірика: диференціація понять // Слово і Час. 2009. № 11. С. 74–77.
9. Мудрак О. Жанрові підгрупи еротичної лірики (еротично-урбаністична лірика) // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство. Бердянськ: БДПУ, 2010. Вип. XXIII. Част. II. С. 408–411.
10. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: монографія. Київ: Либідь, 1999. 448 с.
11. Проба пера. URL: <https://probapera.org/> (дата звернення 15.09.2020).
12. Розстріляне відродження: антологія 1917–1933: Поезія – проза – драма – есей / упор. Ю. Лавріненко. Київ: Смолоскип, 2008. 976 с.
13. Соловей О. Еротика і містифікація в поезії Емми Андіївської // Рідний край. 2013. № 1 (28). С. 84–91.
14. Сулима М. «Одна тема кохання...» URL: <http://dotyk.in.ua/semenko.htm> (дата звернення 15.09.2020).
15. Сяйво білого тіла: антологія української еротичної поезії / упорядник Микола Сулима. Київ, 2008. 424 с.
16. Українська авангардна поезія (1910–1930-ті роки): антологія / упор. О. Коцарев, Ю. Стахівська. Київ: Смолоскип, 2014. 816 с.
17. Цимбал Я. Секс і контекст // Часопис «Критика», червень 2009. URL: https://krytyka.com.ua/articles/seks-i-kontekst?domain_switch=full (дата звернення 15.09.2020).
18. Ямской Н. Весь тот джаз. URL: <https://www.sovsekretno.ru/articles/ves-tot-dzhaz/> (дата звернення 15.09.2020).

References

1. Bila knygha kokhannja: antologhija ukrajinskoji erotychnoji poeziji / uporjadkuvannja, peredmovja Ivana Luchuka; uporjadkuvannja, pisljamova Viktoriji Stakh. Ternopilj: Navchaljna knygha – Boghdan, 2008. 288 s.
2. Ghaev T., Ghuk Z. Ukrajinsjka literatura XX stolittja (rozghorneni konspekty lekcij). Belghrad, 2008. 184 s. URL: <http://www.ukrajnistika.edu.rs/preuzimanje/pdf/predavanja/Ukrajinska%20knjizevnost%20IV%20%20predavanja.pdf> (data zvernennia 15.09.2020).
3. Dotyk slovom. URL: <http://dotyk.in.ua/> (data zvernennia 15.09.2020).
4. Pjnyckyj O. Ukrajinskyj futurizm (1914–1930). Ljviv: Litopys, 2003. 456 s.
5. Kocarev O. Alkogholj, seks, epatazh: boghemni vytivky Rozstriljanogho vidrozhennja. URL: https://texty.org.ua/articles/4847/Alkohol_seks_jepatazh_bogemni_vytivky_Rozstriljanogho_vidrozhenna-4847/ (data zvernennia 15.09.2020).
6. Kruchenyh A. Sdvigologija russkogo stiha. Trahtat obizhal'nyj (obizhal'nyj i pouchal'nyj). Moskva, 1922. 47 s. URL: https://imwerden.de/pdf/kruchenykh_sdvigologiya_russkogo_stikha_1922_ocr.pdf (data zvernennia 15.09.2020).
7. Leghka O. Erotychnyj roman u virshakh Natali Livyckoji-Kholodnoji: avtor. dys. na zdobuttja kand. filol. nauk: spec. 10.01.01 «Ukrajinsjka literatura». Ljviv, 1999. 17 s.
8. Mudrak O. Intymna, ljubovna ta erotychna liryka: dyferenciacija ponjatj // Slovo i Chas. 2009. # 11. S. 74–77.

9. Mudrak O. Zhanrovi pidghrupy erotychnoji liryky (erotychno-urbanistychna liryka) // Aktualni problemy slov'janskoji filologhiji. Serija: Linghivistyka i literaturoznavstvo. Berdjansjk: BDP, 2010. Vyp. XXIII. Chast. II. S. 408–411.
10. Pavlychko S. Dyskurs modernizmu v ukrajinskoji literaturi: monohrafija. Kyiv: Lybidj, 1999. 448 s.
11. Proba pera. URL: <https://probapera.org/> (data zvernennia 15.09.2020).
12. Rozstriljane vidrodzhennja: antologhija 1917–1933: Poezija – proza – drama – esej / upor. Ju. Lavrinenko. Kyiv: Smoloskyp, 2008. 976 s.
13. Solovej O. Erotyka i mistyfikacija v poeziji Emmy Andijevskojji // Ridnyj kraj. 2013. # 1 (28), S.84–91.
14. Sulyma M. «Oдна тема kokhannja...» URL: <http://dotyk.in.ua/semenko.htm> (data zvernennia 15.09.2020).
15. Sjavjo bilogho tila: antologhija ukrajinskoji erotychnoji poeziji / uporjadnyk Mykola Sulyma. Kyjiv, 2008. 424 s.
16. Ukrajinsjka avanghardna poezija (1910–1930-ti roky): antologhija / upor. O. Kocarev, Ju. Stakhivjsjka. Kyiv: Smoloskyp, 2014. 816 s.
17. Cymbal Ja. Seks i kontekst // Chasopys «Krytyka», chervenij 2009. URL: https://krytyka.com/ua/articles/seks-i-kontekst?domain_switch=full (data zvernennia 15.09.2020).
18. Jamskoj N. Ves' tot dzhaz. URL: <https://www.sovsekretno.ru/articles/ves-tot-dzhaz/> (data zvernennia 15.09.2020).

Литвинова Инна Николаевна, кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры украинского языка, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, г. Харьков, 61022, Украина); e-mail: sakura-inna@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4067-4301>

Inna Litvinova, PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language at the V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine); e-mail: sakura-inna@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4067-4301>